

Nusaybin

SİYASET-KÜLTÜR-EKONOMİ

EDİTÖRLER

Ahmet SELÇUKOĞLU

Ahmet GEMİ

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

NUSAYBİN

SİYASET-KÜLTÜR-EKONOMİ

EDİTÖRLER

Ahmet SELÇUKOĞLU
Ahmet GEMİ

e-ISBN

978-605-4202-86-7

İç Düzen

Öğr. Gör. Ömer Çağan

Kapak Tasarım

Mahsum Dinler

Copyright© Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Mardin Artuklu Üniversitesi, Artuklu Yerleşkesi,
Diyarbakır Yolu Artuklu / Mardin

- Tel : +90 482 2134002
- Fax : +90 482 2134004
- web : www.artuklu.edu.tr

* Yayınlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

NUSAYBİN

SİYASET-KÜLTÜR-EKONOMİ

EDİTÖRLER
Ahmet SELÇUKOĞLU
Ahmet GEMİ

MARDİN-2022

İçindekiler

TAKDİM.....	iv
SUNUŞ.....	vi
Birinci Bölüm: Siyaset/Tarih.....	1
Mor Yakup Kazılarında Bulunan Geç Neolitik Döneme Ait Çanak Çömlek Buluntuları ...	2
<i>Ergül KODAŞ-Babattin İPEK-Abdulgani TARKAN-Abdullah BİLEN.....</i>	<i>2</i>
Girnavaz Höyüğü'nün Nusaybin Tarihindeki Önemi ve Kazı Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	19
<i>Elif OĞUZ.....</i>	<i>19</i>
İki Dünya Arasında El Değiştiren Şehir: Nusaybin ve 363 Barışı.....	30
<i>Burak ERDEM.....</i>	<i>30</i>
Nüveyrî'nin <i>Nihâyetü'l-Ereb</i> İsimli Eserine Göre Fethinden Eyyûbîler Dönemine Kadar Siyasi Açından Nusaybin.....	41
<i>Fatimatüzz Zebra KAMACI.....</i>	<i>41</i>
Moğol İstilasından Ak-Koyunlu Devleti'nin İnkırazına Orta Çağ'da Nusaybin.....	69
<i>Kazım PAYDAŞ.....</i>	<i>69</i>
Moğol İstilasını Sırasında Nusaybin ve Çevresi.....	84
<i>İbrahim GÜNEŞ.....</i>	<i>84</i>
Nusaybin ve Çevresinde Asayiş Olayları ve Nizam Tesisi Gayretleri (1847-1909).....	98
<i>Mehmet Rezan EKİNCİ.....</i>	<i>98</i>
Nusaybin'in Birinci Dünya Savaşı'nda Lojistik Açından Önemi Üzerine Bazı Tespitler..	115
<i>Ramazan SONAT.....</i>	<i>115</i>
İkinci Bölüm: Kültür/Mimari.....	126
Nusaybin Mor Yakup Kilisesi İskelet Popülasyonunun Antropolojik Açından Değerlendirilmesi.....	127
<i>Ayşe ACAR- Çağdaş ERDEM.....</i>	<i>127</i>

Nusaybin Akademisi'nin Sanata Yaklaşımı ve Süryani Kilisesine Etkisi	139
<i>Necla KAPLAN</i>	139
Mardin Bölgesi'nde Aşiret Liderlerinin Merkezi İktidar ve Bölge Halkıyla Geliştirdiği Dikotomik İlişkisi	163
<i>Orban ÖRS</i>	163
Toplumsal Barış ve Dayanışmayı Sağlamada Din Adamlarının Rolü: Mele Sülemanê Kemina Örneği	193
<i>Mehmet Cüneyt GÖKÇE</i>	193
19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Nusaybin Kazâsı'nın İdâri, Eğitim ve Nüfus Yapısı	202
<i>Aydın EFE-Sıraç AKTÜRK</i>	202
Mardin ve Çevresinde Kolera Salgını ve Etkileri (1890)	221
<i>Feridun BİLGİN</i>	221
Geleneksel Köy Evleri Üzerine Mimari Bir Değerlendirme: Nusaybin Örneği	238
<i>Rojat AKSOY IŞIK</i>	238
Nusaybin'de Yaşayan Dom (Mıtırıp, Karaçi, Çingene) Topluluğunun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yaşamları	258
<i>Ramaşan TURGUT</i>	258
Üçüncü Bölüm: Ekonomi/Edebiyat	277
M. S. 2 ile 6. Yüzyıllar Arasında Askeri ve Ticari Alanlardaki Önemli Konumuyla Nisibis (Nusaybin)	278
<i>Mustafa H. SAYAR</i>	278
Maktel-i Hüseyin Metinlerinde Nusaybin	287
<i>Emrah ÖZDEMİR</i>	287
Kur'ân'a Göre Cinler ve Nusaybin Cinleri Hakkında Nakledilen Rivayetler	306
<i>Esat ÖZCAN-Abdullah ÖZCAN</i>	306
Abbasîler Dönemi Nusaybinli Âlimler	321
<i>Abmet GEMİ</i>	321

‘Atların Değiştirildiği Bir Menzil’: 19. Yüzyıl Batı Seyahat Yazınından Nusaybin’e Bakmak	336
<i>Remzi AVCI</i>	336
“Nusaybin Civarında Bir Vadi” Şiirinde Mekânın Algılanışı.....	352
<i>Büşra ATAKER GÜNEŞ</i>	352
دراسة وصفية تحليلية: نصيبين في الشعر العربي.....	362
<i>Aslam JANKIR</i>	362
دراسة في قيم أدبه الفنية: البيغاء المخزومي في مصنفات القدماء	374
<i>Hafel ALYOUNES</i>	374
الحياة العلمية في مدينة نصيبين في العصور الوسطى.....	390
<i>Hüseyin ALİ</i>	390
القراءات العشر وقراء نصيبين	417
<i>Hussam ANIS</i>	417
الظواهر النحوية والصرفية في ديوان البيغاء النصيبيني	427
<i>Hüseyin YUSUF</i>	427
رواية ملانك نصيبين بين التاريخية والأسطورية	443
<i>Halid HALİD</i>	443

TAKDİM

Tarihte Nusaybin şehrinin üstlendiği sıra dışı misyon az sayıda şehre nasip olmuştur. Bu kentin antik çağlardan günümüze taşıdığı çok kültürlü miras, sadece İslam tarihi ve coğrafyasını değil dünya tarihini aydınlatan bir içeriğe sahip olmuştur. Tüm antikçağ boyunca gerek coğrafi konumu gerek sosyo-kültürel yapısı itibarıyla “politik anlaşmazlıkların merkez şehri” olan Nusaybin, klasik dönem Süryani kaynaklarında “Nemrut’un kurduğu üç büyük şehirden biri” olarak tanımlanır. Geç antikçağ ve Erken Orta Çağ dönemlerinde Doğu ve Batı dünyasını kırmızı bir çizgiyle birbirinden ayıran sınır hattı üzerindeki konumu nedeniyle Roma ve İran devletlerinin kıskançlıkla elinde tutmaya çalıştığı bu şehir, bu vesileyle çok sayıda kanlı savaşa tanıklık etmiş, çağdaş bir yazarın deyişiyle “Mezopotamya’nın Alsas Loren’i” olmayı başarmıştır.

Üst düzey bir askeri-stratejik öneme sahip olmakla birlikte tarihte Nusaybin, sadece politik olaylarla gündeme gelen bir şehir olmamıştır. Kentin, sınır hattı üzerine sere serpe uzanan konumu, aynı zamanda Doğu-Batı arasında seyreden ticaretin en önemli değiş-tokuş merkezi olmasını sağlamıştır. Aynı şekilde sarsılmaz duvarları ve korunaklı yapısı, özellikle erken dönemlerde inançları sebebiyle dışlanan veya takibata maruz kalan Yahudi ve Hristiyan cemaatlerin sığınak noktası olmasını sağlamış, bu durum şehirde dini ve mezhepsel çeşitlilik açısından zengin ve çok kültürlü bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Bu cemaatlerin şehirde kurdukları akademiler, Nusaybin’in ilmi ve kültürel açılardan da çağını aşan bir seviyeye taşımış, burada yürütülen bilimsel faaliyetler çok sayıda önemli ilim adamını dünya medeniyetine kazandırmıştır. Bütün bu özellikleri birarada düşünüldüğünde Nusaybin, bir Müslüman seyyahın daha 10. yüzyılda dediği gibi “dıştan genç gözükse de içten yaşlı bir kenttir”

Kurulduğu andan itibaren Mardin Artuklu Üniversitesi’nin en temel misyonlarından biri, yerleştiği coğrafyanın tarihsel, ilmî ve kültürel zenginliğini/mirasını ortaya çıkarmak ve bu mirası gelecek nesillere iletecek akademik/bilimsel bir perspektif inşa etmek olmuştur. Zengin tarihi mirası içinde barındıran bir coğrafya üzerinde kurulan Mardin’in ve yakın çevresinin, antik çağlardan itibaren köklü ve dinamik bir geçmişe sahip olan Nusaybin şehri de bu bölgenin tarihi yerleşimlerinden birisidir. Dolayısıyla Mardin Artuklu Üniversitesi olarak bu kitabı bastırmaktaki uzak hedefimiz “çok şey bildiği halde susan” bu şehri konuşmaktır. Bu sayede Nusaybin’in çok yönlü tarihi ve kültürel zenginliği hakkında dikkate değer bir farkındalık oluşacak, bölge tarihi ile ilgili yeni araştırmalar yapmak isteyen genç araştırmacılar için yeni ufuklar belirecektir. Bu vesileyle

şehrin tarihini Eski Çağ'dan günümüze farklı dönem ve konularıyla ilgili kaleme aldıkları metinleriyle kitabın içeriğine katkı sunan tüm akademisyenlere, ayrıca bu metinlerin biraraya getirilmesi hususunda insanüstü bir çaba harcayan Doç. Dr. Ahmet Selçukoğlu, Doç. Dr. Ahmet Gemi ve Arş. Gör. Büşra Ataker Güneş'e teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü

SUNUŞ

Nusaybin... Tarihin derinliklerinden günümüze ulaşan eşsiz şehir. Tarihin zaman sarmalında ve onlarca uygarlığın medeniyet bileşkesinin çağımıza ulaşmasında katkısı olan kent. Bin yılları aşan tarihi geçmişi olan Nusaybin, adeta Mezopotamya'nın hafızası konumunda. İnsanlığın kadim hikâyesinde yer edinen, stratejik konumundan ötürü gelecekte de iz bırakacak olan yer. Sabarular tarafından kurulan şehir, Sümerler, Akadlar, Babilliler, Mitannililer, Asurlular, Medler, Persler, Romalılar, Sasanililer, Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Eyyubiler, Selçuklu Hanedanı, Karakoyunlular, Artukoğulları, Akkoyunlular, Osmanlı İmparatorluğu ve en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşan Nusaybin, nasıl çarpıcı bir geçmişe sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Dünyanın en büyük metropolleri henüz bir balıkçı kasabası bile değilken, M.Ö. 4500 yıllarında yazılı kayıtlarca kurulduğu bilinen Nusaybin, tarihte bir medeniyet kenti olarak mevcuttu. Medeniyet kentinden dem vurulmuşken, şu çarpıcı gerçeğe dikkat çekmek isterim: Akademik düzeyde dünyanın ilk üniversitesinin Nusaybin'de olduğu gerçeği, Nusaybin'in sahip olduğu medeniyet seviyesini aşikâr etmektedir. 1300 yıl evvel Nusaybin Mor Yakup Okulu'nda Mantık, teoloji, matematik, hukuk, felsefe, astronomi ve daha nice ilim-bilim dalları okutulmaktaydı. Bu bilgiler ışığında ülkemizin Ortadoğu'ya açılan kapılarından biri olan Nusaybin, stratejik pozisyonunun yanında, kültürel miras olarak da bir hayli zengindir. Medreseleri, kiliseleri, sinagogları, hamamları, köprüleri, bağları-bahçeleri-bostanları, tarihi kalıntıları ve daha nice kültürel mirası, zenginliğinin bir diğer örneğidir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (S.A.V) torunu Hz. Hüseyin'in 13. Kuşaktan torunu Hz. Zeynelabidin ve kız kardeşi Hz. Zeyneb'in makamları, peygamberimizin sahabelerinden Hz. Selman-ı Pak'ın (Farisi) makamları, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadis-i şeriflerinde zikredilen Gırnavas Tepesi (Cin Tepesi), eşsiz Marin Kalesi ve Marin Harabeleri, doğunun Sümela'sı olarak bilinen Mor Evgin Manastırı yine Nusaybin'de konumlanmıştır. Birçok inancın bir arada huzur içinde yaşadığı Nusaybin'de, farklı diller, mezhepler, meşrepler, kültürler huzur ve hoşgörü iklimi içerisinde geleceğe güvenle bakabilmektedir. Mistik havası, beşerî sermayesi, insanının kadirşinaslığı, özel bir hikâyesi olan bu kentin büyüleyici duruşu ziyaretçilerini beklemektedir.

Ercan KAYABAŞI

Kaymakam

Belediye Başkan V.

Nusaybin Akademisi'nin Sanata Yaklaşımı ve Süryani Kilisesine Etkisi

Necla KAPLAN*

Giriş

Günümüzde Mardin İl'inin güneydoğusunda bulunan Nusaybin¹ (bkz. Harita 1), Antik dönemde, önemli ticaret yollarının kavşak noktası konumundaydı. Nusaybin'in konumu, jeopolitik açıdan üstünlük kazanmasına ve imparatorlukların elde etmeye çalıştığı bir yer olarak cazibesinin artmasına yol açmıştır. Bu durum Nusaybin tarihinde önemli olayların yaşanmasına da sebep olmuştur.² Daha önce Paganist³ ve Yahudi inanç sahiplerinin yaşadığı bu yere birinci yüzyılda Hıristiyanlığın gelmesiyle bu şehir Doğu Hıristiyanlığının önemli dini merkezlerinden biri olmuş ve buranın önemi daha da artmıştır. Özellikle üçüncü ve yedinci yüzyılları arasında Nusaybin, Persler ve Romalılar arasında sürekli el değiştirmiş ve yedinci yüzyıldan sonra da İslam devletlerinin topraklarına dâhil olmuştur.⁴

Jeopolitik konumu, Antikitenin kültür mirasına sahip oluşu ve Doğu Hıristiyanlığı için önemli dini merkezlerinden biri haline gelmesi buranın kültürel açıdan zengin bir ortama kavuşmasına imkân sağlamış görünmektedir. Nusaybin'de açılmış akademi düzeyinde iki büyük okulun varlığı da bu durumu desteklemektedir. Bu okullardan II. Nusaybin Okulu/Akademisi 489 yılında kurulmuş ve döneminin etkin kurumu olarak dokuzuncu yüzyıla kadar varlık göstermiştir⁵

* Dr., Öğr. Üyesi Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, neclakaplan21@hotmail.com /neclakaplan@artuklu.edu.tr

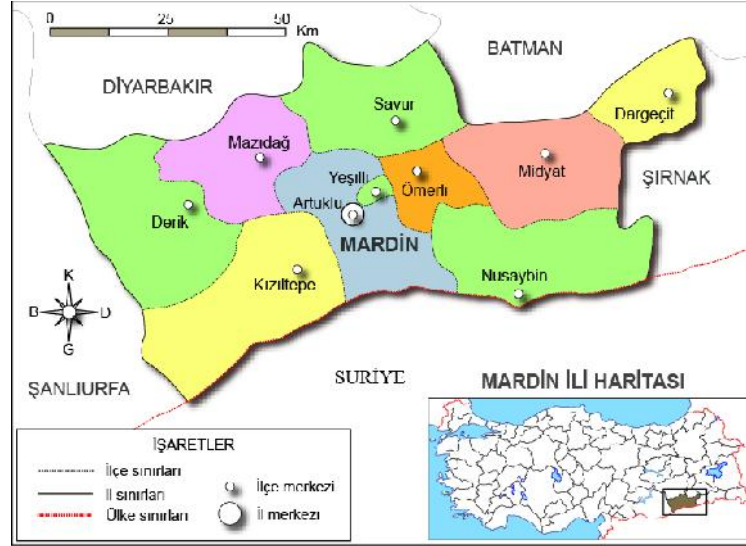
¹ Nusaybin, antik kaynaklarda Nisibis olarak anılmaktadır.

² Abdulhalik Bakır ve Nuray Arabacı, "Ortaçağ El-Cezire Bölgesinin Stratejik Şehri Nusaybin", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Cilt.10, 2018, s. 38, 48.

³ Paganist, Hıristiyanlıktan önceki inanç ve geleneklerini devam ettiren kırsalda- köyde yaşayan, eski çok tanrılı Yunan-Roma dini mensuplarına verilen addır, bkz. Zafer Duygu ve Kutlu Akalın, *Kristolojiye Giriş*, İstanbul 2018, s. 46.

⁴ Detaylı tarihi bilgi için bkz. Ahmet Kütük, *Nisibis (Nusaybin) (Kadim Bir Şehrin Hikâyesi)*, İstanbul 2018, s. 227-232.

⁵ Adday Şer, *Nusaybin Akademisi* (Çev. Nesim Doru), Yaba Yayınları, İstanbul 2006, s. 13; Steve Cochrane, "East Syrian Monasteries in the Ninth Century in Asia: A Force for", *Mission and Renewal International Bulletin of Missionary Research*, 38/2, 2014, s. 82-83; Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 291.

Harita 1: Mardin Haritası URL 1⁶.

Yetiştirdiği çok sayıda dini kişiliklerle II. Nusaybin Akademisi, Doğu Süryani Kilisesi için hatırı sayılır bir eğitim kurumu olmuştur. Uzun yıllar ve etkin bir şekilde faaliyet yürüten akademi, günümüzde bilim camiasının dikkatini çekmiş ve üzerine pek çok bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Ancak, II. Nusaybin Akademisinin sanata yaklaşımı ve Süryani Kilisesine etkisi üzerine şimdiye kadar akademik bir çalışmanın yapılmadığı, bu konunun bilinmezlikte kaldığı görülmüştür. Bu çalışmada, Geç Antik dönemde Nusaybin ve çevresinde din-kültür-sanat ekseninde, Nusaybin Akademisinin sanata yaklaşımı araştırılmış, bu yaklaşımın genel olarak Süryani Kilisesine yansımaları örnekler dikkate alınarak irdelenmiş ve böylece konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada; Nusaybin, Midyat, Mardin ve Urfa'da bulunan, ağırlıklı olarak Nusaybin Akademisinin faaliyet sürdürdüğü 5. ve 9. yüzyılları arası olmak üzere, 3. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar devam eden yaklaşık 1000 yıllık bir sürecin içine tarihlendirilen eserler incelenmiştir. Araştırmanın başvuru kaynakları; güncel bilimsel yayınlar, yazılı tarihi dönem kaynaklarının çevirileri, Nusaybin ve çevresindeki arkeolojik buluntular, müzelerde sergilenen mozaikler, manastırlardaki mozaik ve fresklerdir.

1. Nusaybin'in Tarihi, Dini ve Kültürel Ortamı

Makedonyalı İskender'in (MÖ. 356-323), Helen (Yunan) kültürünün yayılması için kurduğu bilim ve kültür kentlerinden Doğu'dakilerden (İskenderiye, Urhoy/Urfa, Harran, Gündi-

⁶ Mardin Haritası için bkz. <http://cografyaharita.com/haritalarim/41-mardin-ili-haritasi.png>, Erişim Tarihi: 05.04.2020.

Şapur/Bet-Lapat) biri de Nsibis /Nusaybin'dir.⁷ Böylece Nusaybin, Helen/Yunan sanatı ve mimarisiyle tanışmış antik bir yerleşim yeri olabilmıştır.

Tarih boyunca Nusaybin'in jeopolitik ve stratejik konumu buranın önemini artırmış, bu bakımdan üstünlük sağlayan bir noktada olmuştur. Urfa, Antakya, diğer Anadolu bağlantı noktalarıyla Konstantinopolis'in Suriye ve Mısır'a erişimini mümkün kılan coğrafik konumu (bkz. Harita 2), İmparatorların burayı elde etmek için savaşlar yapmasına neden olmuştur.⁸ Nusaybin'i elinde bulundurmamak jeopolitik bir üstünlük sağladığı için burası Persler ve Romalılar arasında sürekli el değiştirmiştir.⁹ Bu durum, Nusaybin'in entelektüel ve çok kültürlü bir ortama kavuşmasına da imkân sağlamıştır. Zerdüştlük, Paganizm, Yahudilik 1. yüzyıldan sonra Hıristiyanlık, 3. yüzyılda Maniheizm son olarak 7. yüzyılda İslamiyet'e inananlara ev sahipliği yapması da buranın kültür çeşitliliğini artırmıştır¹⁰.

Harita 2: Antik Dönemde Nusaybin'in (Nisibis) ve Urfa'nın (Edessa) Konumu, URL 2¹¹.

⁷ Şer, *Nusaybin Akademisi*, s.10; Ergün Laflı, "Helenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları", *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ankara 2009, s. 20.

⁸ Bakır ve Arabacı, "Ortaçağ El-Cezire Bölgesinin Stratejik Şehri Nusaybin", s. 38, 48.

⁹ Laflı, "Helenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları", s. 21-24.

¹⁰ Özellikle arkeolojik buluntular için bkz. Laflı, "Helenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları", s. 25-32.

¹¹Antik Dönemde Nusaybin'in Konumunu gösteren harita için bkz. <https://faculty.humanities.uci.edu/bjbecker/PlaguesandPeople/jundishapur.html> (Erişim Tarihi: 05.12.2020).

Hıristiyanlığın buraya ilk ne zaman geldiği konusu tartışmalıdır¹². Ancak genel kanı, 1. yüzyıldan beri Nusaybin'de Hıristiyanlığın mevcut olduğu yönündedir¹³. Genel olarak entelektüel görülen Hıristiyanlar; Yunanca gramer, retorik, diyalektik, aritmetik, müzik, geometri, astronomi gibi Helenistik bilimlerle birlikte manastırlarında dini ilimler öğrenmekteydiler¹⁴. Persli Şahlar için Hıristiyanlar; Roma/Akdeniz ve Mezopotamya uygarlığının mimarisini, bilim ve felsefesini Pers diyarına taşıyan ve böylece ülkeyi zenginleştiren, okur-yazar ve zanaatkâr bir kitleydi. Öyle ki, Roma'dan gelen Hıristiyan mimarlar Pers diyarı İnan'da kentler, su kemerleri, köprüler inşa etmişlerdir. Ayrıca Süryanice, Yunanca ve Farsçayı konuşabilen Hıristiyanlar sayesinde Persler, Romalılarla Diplomasi yapabiliyordu.¹⁵ Bölgedeki Hıristiyanların, Perslerin (Sasaniler) yönetiminde (dönem dönem kovuşturma görseler bile)¹⁶ rahata kavuşup kiliseler inşa ettikleri bilinmektedir.¹⁷ Özellikle, I. Firuz'un oğlu I. Kawad/Kavâd (hük. 488-531) zamanında Nesturi (Nasturî) Kilisesinin güçlendiği ve Kaşkar, Nusaybin (Nsibis) Erbil, Karka, Musul ve Basra metropolitlik merkezleri kurdukları aktarılmaktadır.¹⁸

Erken dönem kilise yazarlarının verdiği bilgiler¹⁹ ve günümüz tarihçilerinin Hıristiyanlık dönemine ilişkin yazılarından, özellikle 3. ve 5. yüzyıllarda, İsa'nın tabiatı üzerine ciddi boyutlarda teolojik tartışmaların yaşandığı anlaşılmaktadır.²⁰ Giderek derinleşen bu tartışmaların sonucunda merkezleri İskenderiye ve Antakya olan temelde iki görüş ortaya çıkmıştır. Ekol düzeyindeki bu

¹² Hıristiyanlığın Nusaybin'e gelişi ile ilgili farklı görüşler aktarılmaktadır. Hıristiyanlığın, Urfa'dan sonra Nusaybin'e geldiğine dair görüşler ile buna karşıt olanlar vardır. Bunlardan bir tanesi ilkçağın tanınan tanrıbilimcileri, Bardaysan ve Aziz Efrem tarafından savunulan Nusaybin üzerinden Urfa'ya taşındığı görüşüdür. En erken tarihli kanıt olarak gösterilen, yaklaşık MS 167 tarihli Aberkius Marcellus'a ait mezar kitabesidir. Kitabede, Hıristiyan Aberkius'un Nusaybin'e yaptığı seyahat yer almaktadır. Buna göre; Suriye'yi ve Fırat üzerinden geçerken Nusaybin'i gördüğünü, buradaki Hıristiyan nüfusunun büyüklüğüne işaret ettiği aktarılmaktadır bkz. Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 234-235.

¹³ Bkz. Hayes, E.R., *Urfa Akademisi*, İstanbul 2002, s. 61-64; Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 234-236, 252.

¹⁴ Ulaş Töre Sivrioğlu, "Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:3/Sayı:10, 2016, s. 25.

¹⁵ Sivrioğlu, "Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", s. 25-36.

¹⁶ Adday Şer, *Süriye Vekâyinamesi-Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi*, (Çev. Celal Kabadayı), Yaba Yayınları, İstanbul 2010, s. 115, 116, 126-129.

¹⁷ Mşiha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, (Çev. Erol Sever), İstanbul 2002, s. 96-97; Sivrioğlu, "Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", s. 27-30.

¹⁸ Aziz Suryal Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi* (Çev. Nurettin Hiçyılmaz), İstanbul 2005, s. 284-293; Sivrioğlu, "Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar", s. 56. Bu dönemde Kawad'ın Nusaybin'i ele geçirmesi ile ilgili daha detaylı tarihi bilgi için bkz. Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s.116-121.

¹⁹ Günümüzde diğer dillere çevrisi yapılmış bu kaynaklardan en önemlisi Eusebius'un (260-339) "Kilise Tarihi" ve "Constantinus'un Hayatı" isimli kitaplarıdır. Bunlarla birlikte, İngilizceye çevrilmiş: Origen, *Against Celsus*, Ante-Nicene Fathers, c. 4 (ed. Alexander Roberts & James Donaldson), Hendrickson 1994; Origen, *De Principiis, Ante-Nicene Fathers*, c. 4 (ed. Alexander Roberts & James Donaldson), Hendrickson, 1994; Origen, *The Philocalia of Origen*, (İng. çev: George Lewis), Edinburgh: T.&T. Clark, 1911; Zachariah of Mitylene, *The Syriac Chronicle*, (Çev. F. J. Hamilton & E. W. Brooks), London 1899, yayınlar dönem hakkında bilgi sunan Antik Çağ kaynaklarından bazılarıdır.

²⁰ Erken dönem Hıristiyanlığındaki kristolojik tartışmalar için bkz. Turhan Kaçar, *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, İstanbul 2015. Ayrıca, bu dönemde artarak devam eden "İsa Kimdir?" meselesi ve yaşanan tartışmaların detaylı anlatımı için bkz. Zafer Duygu, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, Divan Kitap, İstanbul 2017, s.206-255.

merkezler arasında teolojik farklılıklar, çekişmeler ve rekabet vardı.²¹ İskenderiye Okulu; Origen'nin²² (ö.254) savunduğu, Kutsal Kitab'ın simge ve sembollerle anlatılmasını diğer bir deyişle alegorik²³ yorum yönteminin kullanılması taraftarıydı. Antakya Okulu ise; Kutsal Kitab'ın Alegorik yöntemle yorumlanmasını reddetmekteydi. Kutsal Kitab'ın harfi harfine yorumlanması, sembol ve simgelerden uzak durulması gerektiğini savunmuştur.²⁴ Antakya okuluna mensup din bilgini Mopsuestialı Theodore²⁵ (ö. 428) da Origen'i eleştirmiş, Kutsal Kitab'ın yorumlanmasında alegorik yöntemi reddetmiş onun yerine "Lafzi"²⁶ yorumu kullanmıştır.²⁷ II. Nusaybin Akademisinin kurucularından Nesturilerin²⁸ de Antakya ekolüne bağlı kaldığını yazılı kaynaklar aktarmaktadır.²⁹ Nihayetinde, Antik Çağ entelektüel ortamının ve erken dönem Hıristiyanlığın tartışmalı konularının; patristik tefsir, Yunan felsefi ve retorik öğreniminin bir kombinasyonu olarak Doğu Süryani manastırlarına ve okullarına da tesir ettiği söylenebilir. Nusaybin Akademisi de bu okullardan bir tanesi olarak kabul edilmektedir.³⁰

²¹ Muhammet Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, 2010, s. 203.

²² Origen, İskenderiye okulunun en ünlü temsilcisi ve 6 yüzyıla kadar da etkisi devam etmiş din bilgini olarak kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s.193-194.

²³ Alegori: Yunanca "başka bir şey söylemek" anlamına gelmekte ve bir metinde, gerçek anlama paralel mecâzi ya da mesaj içeren başka anlamların olduğunu ifade eder, bkz. Linda Harrington, "Allegory", *New Catholic Encyclopedia*, Cilt:1, 2003, s. 291; Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s. 184.

²⁴ Şer, *Nusaybin Akademisi*, s.14-15; Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s. 203-208.

²⁵ Antakya İlahiyat Okulu'nun kurucusu kabul edilen Diodore'un öğrencisi Theodore, 383 yılında papaz olmuştur. Zühde dayalı ve Kutsal Kitap araştırmasına yoğunlaşmış bir hayat sürmüştür. 392 yılından ölümüne kadar (428) Mopseustia'da psikopos olarak görev yapmıştır. Bu görevi boyunca heretik akımlarla ve putperestlikle mücadele etmiştir. Kutsal Kitab'ı yorum metoduyla ünlenmiş ve ona "müfessir/ yorumlayıcı" denmiştir bkz. Hayes, *Urfa Akademisi*, s.174-178; Şer, *Nusaybin Akademisi* s.14-15; Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s. 204.

²⁶ Lafzi: harfi demektir bkz. <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 20.05.2020.

²⁷ Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s. 203-204.

²⁸ Konstantinopolis başpiskoposu olan Nestur (ö.451); Nastur veya Nestorios; Nestur'un görüşünü ya da vaazını benimseyenler Nesturiler/Nasturiler; genel olarak bu görüş ise "Nesturilik" olarak anılmaktadır. Nestur, 451 Kadıköy Konsil kararlarını reddettiği, miaofizit olduğu için Doğu Roma/Bizans Kilisesi tarafından mahkûm edilmiştir. Nesturî inanç taraftarlarının yaşadığı doğu eyaletlerindeki Hıristiyan halk yani Süryani halk mezhepsel olarak Nesturiliği benimseyerek Batı Kilisesi yani Doğu Roma/Bizans Kilisesinden ayrılmış olur. Bilindiği gibi İznik Konsili'nde (325); İsa'nın Tanrı olduğu fikri kabul edilmiş, ancak sonrasında beşeri yönü üzerine tartışmalar derinleşmiştir. Özellikle Nestur ile İskenderiyeli Kyrillos/Cytil (ö. 444) arasında gelişen bu tartışma Hıristiyan dünyasının, Nestur'u destekleyenler ile Kyrillos'ü destekleyenler olmak üzere ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Milton V. Anastos, "Nestorius was Orthodox", *Dumbarton Oaks Papers*, c. 16, 1962, s. 119-120. Ayrıca bkz. Muhammet Tarakçı, "Nestorius ve kristolojisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), Bursa 2010, s.218-224. Nesturiler; Nestur'u görüşlerinden dolayı mahkûm eden Efes Konsili'ni (431) ve onların katılımı olmadan gerçekleştirilen (325 İznik ve 381 İstanbul konsilleri dışındaki) konsilleri tanımamaktadır. 451 Khalkedon Konsili sonrasında çıkan kristolojik tartışmalardan sonra Doğu kilisesi için ön plana çıkan "Nesturi" nitelemesi, İslamiyet'ten sonra bölgedeki Doğu Kilisesinin "Nesturi Kilisesi" olarak adlandırılmasıyla sonuçlanmış. Güncel literatürde de devam eden, Doğu Süryani Kilisesi için kullanılan "Nesturi Kilisesi" tabirinin yanlışlığına ve Doğu Kilisesine has Süryanice hattının "Nesturi" olarak ifadesinin hatalı olduğuna dikkat çeken araştırmacılar; bunun yerine *Madnbaya* veya "*Doğu yazısı*" denmesini doğru bulmaktadır, bkz. Zafer Duygu ve Kutlu Akalın, *Kristolojiye Giriş*, Divan Kitap, İstanbul 2018, 44.

²⁹ Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, s. 327-328.

³⁰ Adam Howard Becker, *Sources for the Study of the School of Nisibis* (Translated Texts for Historians 50), 2008, s. 1-3.

I. *Nusaybin Okulu*: Doğu Hıristiyanlığı temsilen Mor Yakup,³¹ katıldığı 325 İznik Konsili sonrasında Nusaybin'de ilk teoloji okulunu açılmıştır. Mor Efrem'in³² (Afram, Efraem, ö.373) hem yorumcu hem de yönetici olarak 28 yıl burada görev yaptığı aktarılır.³³

Roma imparatoru ile Pers imparatorunun 363 yılında yaptığı antlaşma gereğince, Nusaybin 120 yıl boyunca Pers hâkimiyetinde kalacak sonrasında Roma'ya geri verilecekti. Bu antlaşma sonrasında şehirdeki Süryanilerin büyük bir kısmı Diyarbakır'a, bir kısmı da Urfa'ya göç etti. Böylece 38 yıl boyunca aktif olan I. Nusaybin Okulu kapanmıştır.³⁴ Mor Efrem, diğer öğretmenler ve okul yöneticileriyle Urfa'ya geçip Urfa Okulu'nda görevlerini sürdürmeye devam etmiştir.³⁵ Urfa'da Nesturilik görüşünün propagandasını yaptığı gerekçesiyle 489 yılında Urfa Okulu da dönemin Roma imparatoru Zeno (425-491) tarafından kapatılmıştır.³⁶

II. *Nusaybin Okulu (Akademisi)*: MS.489 yılında Urfa (Urhoy) teoloji okulunun kapanması sonrasında Nestur (Nastur) taraftarı olan Barsavmo (Nusaybinli Barşawmo) ve Urfa Okulu'nun eski Rektörü Narsay³⁷, birlikte Nusaybin'de yeni bir Tanrıbilimsel (Teolojik) akademi açmışlardır.³⁸ Bu II. Nusaybin Akademisi daha çok tefsir ağırlıklı bir okuldu. Dönem kaynaklarından aktarılan bilgiye göre, burada çeşitli tefsir eserlerinin olduğu fakat günümüze gelemeyen, sadece Narsay'a ait eserlerin günümüze ulaşabildiği belirtilmektedir.³⁹

Bini bulan öğrenci kitlesiyle Nusaybin Akademisi; hem doğu hem de batı Roma İmparatorluğunun topraklarında, İtalya ve Afrika'ya kadar ünü yayılan bir eğitim kurumu haline gelmiştir.⁴⁰ Yazmacılıktan, İncil tefsiri, ilahi okumadan felsefeye kadar pek çok alanda eğitim verildiği anlaşılan II. Nusaybin Akademisi'nin kapsamı genişti. Disiplinli olan ve yasayla yürütülen

³¹ Nusaybinli olarak bilinen Mor Yakup, MS. 325 tarihli İznik Konsiline katıldıktan sonra I. Nusaybin Akademisini kurmuştur. 325'ten önceki yaşamı ile ilgili bilgiler pek bilinmese de Mor Yakup'un, Nusaybin Manastırında rahiplik yaptığı ve daha sonra piskoposluğa seviyesine yükseldiği aktarılmaktadır, bkz. Şer, *Nusaybin Akademisi*, s. 34; Kütük, "Nusaybinli Aziz Yakub ve Nusaybin Şehrinin Manevi Savunması", s. 4-6.

³² Efrem (ö. 373), Nusaybinli Diyakoz, şair ilahiyatçıdır, bkz. Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 26. Bazı kaynaklar ise; Urfa'da (Eddesa) doğduğunu, sonra Nusaybin'e (Nisibis'e) geldiğini aktarmaktadır Hanspeter Tiefenbach, *Anadolu'nun Azizleri*, İstanbul 2012, s. 196.

³³ Gabriel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul 2005, s. 250; Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 73.

³⁴ Hayes, *Urfa Akademisi*, s. 133.

³⁵ Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 241.

³⁶ Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, s. 279; Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 274.

³⁷ Narsay (ö. 500/502) Urhoy (Urfa) ve Nusaybin okullarının mensubu şair ve tefsir hocasıdır, bkz. Mşiha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, s.143, dipnot:130; Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 44.

³⁸ Bkz. Mşiha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, s.138-139; Becker, *Sources for the Study of the School of Nisibis*, s.151-153; Gorgis David Malik, *Süryanilerin Tarihi* (Çev. Vedii Ilmen), İstanbul 2012, s. 198; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 254; Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 45. Akademiyi yönettiği bilinen isimler; Narsay (489-503), Elisha bar Qozbâyê (503-510), Bêt Rabban'lı İbrahim/Abraham (510-569), Bêt Rabban'lı John (547'ten sonra 561/2 veya 564), Isho'yahb, (iki yıl 565/8 civarında), Abraham (?) ve Adiabeneli Hanena (Hnono) (571-612'ten önce) bkz. Arthur Vööbs, *The Statutes of the School of Nisibis*, Stockholm 1961, s. 21-29; Becker, *Sources for the Study of the School of Nisibis*, s. 8.

³⁹ Becker, *Sources for the Study of the School of Nisibis*, s. 9.

⁴⁰ Becker, *Sources for the Study of the School of Nisibis*, s. 3; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 257-260.

bu eğitim kurumunun iç tüzüğünü Narsay hazırlamıştır.⁴¹ Narsay'ın hazırladığı bu tüzük metni sayesinde Nusaybin Akademisi hakkında bilgi edinebilmektedir.⁴² Akademinin Kutsal Kitabı yorumlama konusunda o dönemin en iyi okulu olduğu; Jüstinianus'un (hük. 518-565), Adatentos piskoposu Fremasiyus'a gönderdiği mektuptaki "... İlabi Yasanın bilgili ve yetenekli kimselerce okutulduğu Nsibin'deki okulda eğitilmiş ..." ifadeden de anlaşılmaktadır.⁴³ Nusaybin Akademisi'nde eğitim görmüş ve keşiş olmuş ünlü isimler buradan yetişmiştir. Mşiha Zha⁴⁴ (6.yy), Babay⁴⁵ (551-628), Aba I⁴⁶ (ö. 552) bunlardan bazılarıdır. Akademinin 7. yüzyıl başlarına kadar aktif olduğu⁴⁷ ve 9. yüzyılda Abbasi yönetiminde varlığının devam ettiği aktarılmaktadır.⁴⁸ Ancak bu tarihten sonra Nusaybin Akademisi hakkında bilgi mevcut değildir.

Günümüz modern Nusaybin'indeki Mor Yakup Manastırı'nın ve çevresinde bulunan mimari kalıntıların (Resim 1), Mor Yakup tarafından MS. 313 ile 320 yılları arasında ilk inşa ettiği kiliseye ve I. Nusaybin Okulu'na ait olduğu belirtilir.⁴⁹ Nusaybin'in, Türkiye-Suriye sınırında, Suriye tarafında kalan alanda bulunan ve beş sütun olarak da anılan kalıntıların (Resim 2) ise II. Nusaybin Akademisi'ne ait olduğu sanılmaktadır.⁵⁰

⁴¹ Ignazio Guidi, "Gli Statuti della Scuola di Nisibi", in *Giornale della Societa Asiatica Italiana*, 4. Roma 1890, s.165.

⁴² Adam Izdebski, "Cultural contacts between the superpowers of Late Antiquity: the Syriac School of Nisibis and the transmission of Greek educational experience to the Persian Empire", *Cultures in motion. Studies in the medieval and early modern periods*, 2014. s.189.

⁴³ Bkz. Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 197.

⁴⁴ Yaşamı ve kişiliği ile ilgili bilgi az olmakla birlikte 6. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Nusaybin Akademisini anlattığı kitabında, 509-569 yılına kadar akademiye yöneten şöhretli yorumcu Piskopos Hnono'un yaşamına ilişkin aktardığı övücü sözlerden hareketle, Mşiha Zha'nın 6. yüzyılda burada papaz ya da keşiş olduğu, hatta bu okuldan eğitim aldığı öne sürülüyor, bkz. Mşiha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, s. 59.

⁴⁵ Nusaybin Okulu öğrencilerinden olan Babay; 571 yılında keşişlik, 604 yılında başkeşişlik yapmış ve 609-628 yılları arasında da Doğu Kilisesi Katolikosluk görevini gayri resmi olarak idare etmiş bir ilahiyatçidir. Ayrıca Süryani literatürünün önemli kaynaklarından olan *Birlik Kitabı'nın* da yazarı olarak bilinmektedir. Bilgi için bkz. Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 22-23.

⁴⁶ Aba I, Zerdüşt bir ailede doğmuş, sonradan Hristiyan olmuş ve Nusaybin Okulunda okumuş İncil yorumcusu ve yazar olarak bilinmektedir, bkz. Lucas Van Rompay, "Aba I", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, Beth Mardutho 2011, s. 1.

⁴⁷ Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 45, 87.

⁴⁸ Şer, *Nusaybin Akademisi*, s. 13; Cochrane, "East Syrian Monasteries in the Ninth Century in Asia: A Force for", s. 82-83.

⁴⁹ Arkeolojik açıdan önemli veriler sunan bu alandaki mimari kalıntılar ve mezarlar 4. yüzyıl tarihini destekler niteliktedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Elif Keser-Kayaalp ve Nihat Erdoğan, "The cathedral complex at Nisibis", *Anatolian Studies*, 63, 2013, s. 140.

⁵⁰ Gabriel Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu (MS. 325)*, Mardin 1998, s. 28; Lafli, "Helenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları", s. 26; Kütük, *Nisibis (Nusaybin)*, s. 262.

Resim 1: Mor Yakup Manastırı ve I. Nusaybin Akademisine ait kalıntılar, Nusaybin/Mardin (Mardin Müzesi Arşivi, 2020).

Resim 1: II. Nusaybin Akademisine Ait Kalıntılar, Nusaybin/Mardin-Suriye Sınırı (Mardin Müzesi Arşivi, 2020)

2. Nusaybin Akademisinin Sanata Yaklaşımı

İskenderiye Okulu'nun benimsediği; Kutsal Kitap yorumlarını simge ve sembollere dayandırma yani kutsal kitabı alegoriyle yorumlama metoduna karşı çıkan Mopsuestialı Theodoros'dan (ö. 428) etkilenen Nestur da Kutsal Kitab'ın harfi harfine yorumlanması metodunu savunmuştur.⁵¹ Hıristiyan dünyasında 5. yüzyılda "İsa'nın doğası" tartışmasının derinleşmesine neden olan Nestur'un yaklaşımı, Efes Konsili'nde (431) aforoz edilip episkoposluğunun elinden

⁵¹ Şer, *Nusaybin Akademisi*, s.14.

alınmasına yol açmıştır.⁵² Nestur'un görüşleri Narsay (399-502) tarafından da benimsenmiştir. Bu nedenle kapatılan Urfa'daki okuldan sonra, Nusaybin Akademisi yeniden açılmıştır. Açılan bu kurum, bazı kaynaklarda bir akademiden ziyade basit bir "manastır topluluk okulu" olarak ifade edilmektedir.⁵³

Nusaybin Akademisi Nesturiliği temsil ederek varlığını devam ettirmiştir. Bir süre sonra akademinin kurucularından Narsay, Nesturi geleneğinde sapmaların olduğunu fark edince 496 yılında çıkardığı yasalarla bu geleneği korumaya çalışmıştır.⁵⁴ Söz konusu yasada (tüzükte) "Madde 5"te: "Kardeşlerden (öğrencilerden) hiç kimse ticaret veya zanaat/sanat yapmayacak. ... Ancak Nusaybin'in dışında ayıp olmayan bir zanaat/sanatta üç ay için uğraşabilirler (okulun kapalı olduğu dönemde)."⁵⁵ denilmektedir. Eğer bu maddenin aktarımında⁵⁶ bir yanlışlık yoksa akademinin yasasında sanatı yasaklayan bir maddenin bulunması dikkat çekicidir. Sanatın yasaklandığı bu maddeyle II. Nusaybin Akademisi'nin sanata yaklaşımı ve bunun genel olarak "Süryani Kilisesi'nin sanata yaklaşımı" üzerine bir etkisinin olup olmadığı sorusu aklı gelmektedir. Bu perspektifte Nusaybin Akademisinin sanata yaklaşımı araştırılmıştır. Araştırmada üç nokta ön plana çıkmıştır.

Birincisi; yukarıda söz edildiği gibi, alegorik yorum yöntemiyle Kutsal Kitab'ın öğretileri ve mesajları için sembol ve simgelerin kullanılması meselesine karşı çıkılmasıdır. Nusaybin Akademisi'nin kuruluşundan çok önce, Hıristiyanlığın 3. ve 5. yüzyıllarında, Kutsal metnin yorumlanması yöntemi meselesi üzerine çıkan fikir ayrılığında Antakya Okulu taraftarı ve din bilgini Mopsuestialı Theodore'nin görüşleri kabul edilmiştir. Theodore'a göre; alegorik yorum, eski Yunan'da kullanılan bir yöntemdir ve kabul edilemezdir. Çünkü Putperest (Paganist) Yunanlıların alegoriyi (Sembol ve simge) kullanmalarının iki nedeni vardı: İlki hakikat içermeyen mitolojilerinin eksik yönlerini alegoriyle değiştirebilmişlerdir. İkincisi de Yunanlılar, Tanrı olarak gördükleri varlıkları mitolojilerine ortak etmişlerdir. Theodore, Hıristiyan Kutsal Kitab'ının yorumunda alegorinin mümkün olamayacağını savunmuş, bunun yerine "Lafzi" yani kelimesi kelimesine yorumlama yönteminin kullanılması taraftarı olmuştur.⁵⁷ Bu nedenle Mopsuestialı Theodore'nin sembol ve imgelere mesafeli duran yaklaşımını benimseyen ve Nesturi olan Narsay'ın da tefsir

⁵² Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, s. 198-199.

⁵³ Adam Izdebski, "The School of Nisibis: an ancient religious community?", *Orientalia Christiana Cracoviensia* 2, 2010, s.72.

⁵⁴ Vööbs, *The Statutes of the School of Nisibis*, s. 52; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 257-260; Şer, *Nusaybin akademisi*, 16.

⁵⁵ Vööbs, *The Statutes of the School of Nisibis*, s. 77-78; Adam Howard Becker, *Devotional Study: The School of Nisibis and the Development of "Scholastic"* (Doktora Tezi), Princeton 2004, s. 282; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 258.

⁵⁶ Vööbs, *The Statutes of the School of Nisibis*, s. 77-78; Becker, *Devotional Study: The School of Nisibis and the Development of "Scholastic"*, s. 282; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 258.

⁵⁷ Tarakçı, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", s. 204-206; Fuat Aydın, "Antakya Hıristiyanlığı ve Hıristiyan Kredosunun Belirlenmesine Yol Açan Tartışmalardaki Rolü", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 11, Cilt 11, Sayı 2, 2016, ss. 96.

temelli bu teolojik eğitim kurumunda sapmaları engellemek için 5. Maddeyi tüzüğe koymuş olabileceği söylenebilir.

İkincisi Paganizm inancının hâlâ devam etmesi ve Hıristiyanlıkla rekabet halinde olmasıdır. Bilindiği üzere; II. Nusaybin Akademisi'nden önce, I. Nusaybin Okulu döneminde pagan mabetler üzerine yeni kilise inşa etmeye çalışılmıştır. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Mor Yakup yeni kilise inşası için Mor Evgin'den öğüt istediğinde, "...elçi olarak senin yanına bir melek gelecek ve o seninle birlikte kilisenin yapısını çizecek. Bu kilise eskiden putlara ve şeytanlara tapınılan, kurbanların kesildiği, şeytanın sevdiği şarkıların ve dansların yapıldığı yerde inşa edilecek ki tam da orada Kutsal gizler paylaşılsın, Yüce Rabbimiz'e orada dua edilsin ve ilahiler okunsun ve kutsal ruh orada yücelsin. Önceden günablarm yuvası olan o yer şimdi yüce Tanrı'nın kutsal mekânı olsun..." yanıtını almıştır.⁵⁸ Mor Yakup gece yeni kilisenin inşası için yer bakmaya çıktığında bir melek ona görünmüş ve inşa edilecek kilisenin yeri olarak Putperest Antiyokos'un tapınağının yerini işaret etmiştir. Mor Yakup, yanına aldığı ölçüm aletleriyle gidip ölçüm almış, yapının temel yerini ve kilisenin bölümlerini çizmiştir.⁵⁹ Bu bilgiden yola çıkarak, paganist yerleşimlerin üzerine yeni bir kilise inşa ederek Hıristiyanlığı bu gibi yerlerde yüceltme gayreti içinde oldukları görülmektedir. Bu geleneği devam ettirdiği düşünülen II. Nusaybin Akademisinin de I. Nusaybin Okulu'nda olduğu gibi Paganizmi hatırlatıcı nesnelere uzak durma yaklaşımını ve geleneğini devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Üçüncüsü de Maniheizm yani Mani (MS. 216-276) dinidir. Mani, Pers imparatorluğu döneminde İranlı (kimine göre Süryani) Peygamber olarak kaynaklarda geçer.⁶⁰ İyi eğitilmiş, çeşitli dilleri bilen, tarih ve bilimden anlayan, aynı zamanda sanatkâr ve ressam biri olarak bilinmektedir.⁶¹ Zerdüş, Budist ve Hıristiyan öğretilerini bağdaştıran bir dini temsilen gönderildiğini 240 yılında ifşa etmiş ve Yeni Ahit'i (İncili) değiştirmeye çalışmıştır.⁶² Mani; Turan, Hindistan ve Pers diyarlarına yolculuklar yaparak vaaz vermiştir. Pers diyarında, (yak. on yıl) ve kardeşi de dâhil olmak üzere pek çok taraftar bulmuştur.⁶³ Daha sonra Kral Şapur'dan kaçan Mani, Hindistan'a gitmiş ve orada öğretilerine devam etmiştir.⁶⁴ Hindistan'dayken duvara bazı güzel resimler çizmiş ve bu resimleri gören öğrencilerine, Tanrıyla bir yıl kaldığını ve bu resimlerin cennetin görüntüsü olduğunu anlatmıştır. Mani, Pers Kralı Behnam zamanında Pers diyarına geri dönmüştür. Dini yaymak için resim yeteneğini kullanarak öğretilerini ve cenneti resimle anlatmaya devam etmiştir. Bir süre sonra

⁵⁸ Marion, B.D. Stuart, (Ed.). *Azîz Evgin'in Yaşamı*, İstanbul 2013, s. 38.

⁵⁹ Stuart, *Azîz Evgin'in Yaşamı*, s. 38-39.

⁶⁰ Bkz. Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 212-213; Duygu ve Akalın, *Kristolojiye Giriş*, s. 40.

⁶¹ Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 213.

⁶² Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 213.

⁶³ Prods Oktor, Skjærvø, "An Introduction to Manicheism", *Early Iranian Civilizations* 103, 2006, s. 26.

⁶⁴ Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 215.

öğretileri ve faaliyetleri tepki çekmiş, Kral Behnam tarafından 279 yılında öldürülmüştür. Mani'nin ölümünden sonra öğrencileri, inananları 9. yüzyıla kadar Maniheizmi yaymaya devam etmişlerdir.⁶⁵ Mani'nin, dini öğretileri resim aracılığıyla anlatması, resme karşı bir tavır doğurmuş olabilir.

Nusaybin Akademisi 489 yılında, Pers desteği ile kurulmuş ve Pers yönetiminde varlığını devam ettirmiştir.⁶⁶ O dönemde Pers devletinde Maniheizmin yasak olması nedeniyle Mani taraftarlarının kovuşturulduğu bilinmektedir. Mopsuestialı Theodore'nin görüşünü takip eden, Nusaybin Akademisi, Perslerle ortak hareket etmenin yanı sıra Hıristiyanlığa rakip olan ve Hıristiyanlığın öğretileriyle ters düşen Maniheizmi 3. yüzyılda olduğu gibi, rakip görmeye devam etmiş olmalıdır. Bu nedenle resim yapmanın Maniheizm bir algı oluşturabileceği endişesiyle Nusaybin Akademisi sanatı yasaklamış olabilir.

Sanatı yasaklayan II. Nusaybin Akademisi'nin en önemli sanatsal faaliyetinin el yazmacılığı olduğu bilinmektedir. Konu ile ilgili kaynaklar, Nusaybin Akademisi'nin el yazmacılığı eğitimi ve üretiminde önemli bir merkez olduğunu aktarmaktadır. El yazmacılığına verilen önem, akademinin kurallarını gösteren yasada da yer almaktadır. Söz konusu "Madde 8"de; "Öğrencilerin zorunlu bir neden olmadıkça bilimsel eserleri yazmaya veya akademi açıklamalarını ezberlemeye ara vermemeleri gerekir."⁶⁷ ifadesi yer almaktadır.

Süryanilerin el yazma üretimi konusunda yetenekli oldukları, günümüze gelen zengin koleksiyonlardan anlaşılmaktadır⁶⁸. Kendine has yazı karakteri, metin düzeni ve resim anlayışına sahip karakteristik özellikleri olan eserler üreten Süryanilerin bir el yazma geleneğini devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çeşitli yerlerde varlığı bilinen Süryani el yazma merkezleri⁶⁹ bu geleneğin devamlılığını sağlamıştır. Bu merkezlerden bir tanesi de Nusaybin'dir. Hatta, *Nusaybin Formatı* diye ifade edilen el yazma kopyaları olduğu bilinmektedir. Süryani el yazma formatı ile ilgili bilgi veren ve bu anlamda tek kaynak kabul edilen Patrik I. Timothy'nin (780–823) yazdığı mektup dikkat çekicidir. Patrik I. Timothy'nin, Eski Ahit'in Yunanca çevirisinin Süryanice versiyonu olan

⁶⁵ Malik, *Süryanilerin Tarihi*, s. 216.

⁶⁶ Mşiha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, s. 138-139.

⁶⁷ Vööbs, *The Statutes of the School of Nisibis*, s. 79; Becker, *Devotional Study: The School of Nisibis and the Development of "Scholastic"*, s. 282;

⁶⁸ Bir kısmına dijital ortamdan ulaşılabilen Süryani el yazma katalogları için bkz. <http://syri.ac/manuscripts> (Erişim Tarihi: 15.12.2020); William Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, Part II, British Museum, Londra 1870-1872; William Wright, *Catalogue of the Syriac Manuscripts Preserved in the Library of the University of Cambridge*, Cambridge 1901; Addai Scher, "Notice sur les Manuscrits Syriaques et Arabes Conservés dans la Bibliothèque de l'évêché Chaldéen de Mardin", *Revue des Bibliothèques* 18, 1908: 64-95; Françoise Briquel-Chatonnet, *Manuscrits Syriaques: Catalogue* (Bibliothèque nationale, France: 1997, link:https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k229975f.image, (Erişim Tarihi: 20.08.2020); Françoise Briquel-Chatonnet ve Muriel Debié. *Manuscripta Syriaca Des Sources de Première Main*. Cahiers D'Etudes Syriaques (4), Geuthner, Paris 2015, s. 1-7.

⁶⁹ Hatice Özbek, *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloglanması*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Mardin 2019, s. 21.

Syro-Hexapla'nın bir kopyasını istemek için yazdığı bir mektupta "Nisibene formatı" (msuhta Nsibayta) ifadesi kullanılmıştır.⁷⁰ Bu mektup, 9. yüzyılda Nusaybin'de bir ekolün varlığını da gösteren önemli bir ayrıntıdır.

Yasada yer alan "Madde 8", Timothy'nin mektubu ve kaynakların aktardığı bilgilerden hareketle, Nusaybin'in 489 yılından 9. yüzyıla kadar devam eden ve dönemin en önemli entelektüel faaliyetlerinin merkezi olduğu; el yazma üretimi, kopyalama ve tefsir gibi çalışmaların⁷¹ burada yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Nusaybin'in el yazma üretiminde bir merkez olduğu düşünülmektedir. Kaynaklarda adı geçen, Nusaybin'de üretilmiş el yazmalarının varlığı da bu düşüncüyü desteklemektedir⁷². Yazıcılığa ve kütüphaneciliğe verilen önemi ortaya koyan kaynaklarda ismi geçen Nusaybinli yazıcılar ve burada yazılmış el yazma eserler de bunu kanıtlar niteliktedir⁷³. Bugün bilim dünyasının başvurduğu, Nusaybinli Musa'nın (Nisibisli Muşe) bir araya getirdiği bilinen en önemli kitap koleksiyonları dönemin kütüphaneciliği hakkında fikir veren diğer önemli göstergelerdir.⁷⁴ Nitekim Nusaybin Akademisi misyoner yetiştiren bir eğitim kurumu olmanın yanı sıra 9. yüzyılda Abbasi yönetimi döneminde geniş çeviri faaliyeti yürüten önemli bir Doğu Süryani Manastır okullarından biri olmuştur.⁷⁵

Nusaybin merkezli el yazmalarının resimli olduklarına dair elimizde bir örnek mevcut değildir. Ancak Süryanilerin resimli el yazmacılığındaki hünere gelen örneklerden bilinmektedir. Nusaybin merkezli olmayan ancak Süryanice yazılmış 6. ve 13. yüzyıl arası tarihli onlarca resimli el yazmaları bunlardan sadece bazılarıdır (Resim 3).

⁷⁰Berti, 2009, s. 293'dan aktaran Marilena Maniaci, "Syriac codicology", *Comparative Oriental Manuscript Studies, COMST*, 2015, s. 258.

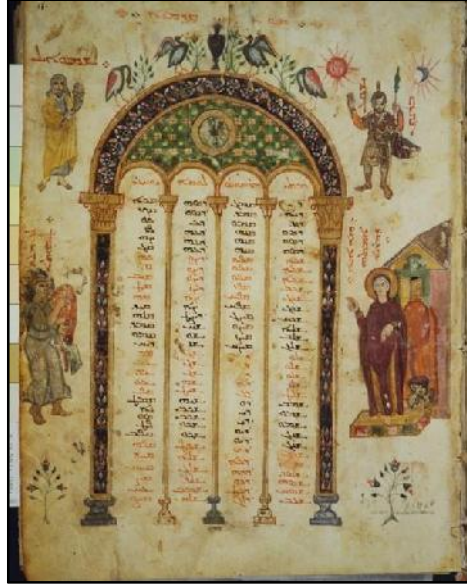
⁷¹ Maniaci, *Comparative Oriental Manuscript Studies*, s.258, 262-263.

⁷² Londra, British Müzesi'nde, Add MS. 14471 numarada kayıtlı bulunan el yazmasının Nusaybin'de yazıldığı, ancak yazarın adının geçmediği aktarılmaktadır, bkz. William Henry Paine Hatch, *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, Monumenta Palaeographica Vetera, 2nd series, Boston 1946, s. 212.

⁷³ Bu koleksiyonlarla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Hatch, *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, 1946.

⁷⁴ Günümüze gelebilmiş el yazmalarının üzerindeki bilgi notlarından Nusaybinli Musa'nın 932 yılında pek çok el yazmayı S. Mary Deipara (Meryem Ana) Manastırı'na taşıdığı öğrenilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. William, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, s. 509, 780-781. Ayrıca bkz. Necla Kaplan "Süryani Yazım Merkezi Olarak Urfa'nın (Edessa) Önemi ve El Yazmaları (2.- 13. yy)", *International Archeology, Art History And Cultural Heritage Congress*, Kasım 13-14, Adana 2021, s. 339.

⁷⁵ Cochrane, "East Syrian Monasteries in the Ninth Century in Asia: A Force for", s. 82-83.

Resim 3: Rabula İncili, fol. 4r, 586 yılı, Floransa (Bernabó, 2008, Tab.VII'den alıntı)

Genel olarak Süryanilerde yazma faaliyeti, günahların kefareti de sağlayan ruhani bir uygulama olarak kabul edildiği için; rahipler, papazlar, keşişler gibi din adamları tarafından bilimsel merkezlere (Urfa/Edessa, Nusaybin/Nisibis), manastırlara, kasabalara veya köylere bağlı yazıhanelerde yapılmaktaydı.⁷⁶ Urfa gibi Nusaybin de bilimsel bir merkez, hatta el yazmalarda klasik bir canlanma meydana getiren manastırların olduğu bölge olarak anılmaktadır.⁷⁷

3. Değerlendirme

Nusaybin'in Antik Çağ sanatlarına yabancı olmadığı, günümüze gelen mozaik ve plastik (mimari kalıntılardaki taş işçiliği) eserlerden anlaşılmaktadır. Bu örneklerden bir tanesi günümüzde Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi'nde sergilenen Nusaybin'de bulunmuş mozaiktir (Resim 4). Bununla birlikte, Şanlıurfa Mozaik Müzesi'nde sergilenen antik tarzı yansıtan ve Süryanice notlar içeren zengin mozaik örneklerinden de Süryanilerin mozaik sanatına yabancı olmadıkları anlaşılmaktadır (Resim 5 ve 6). Yine bu bağlamda, Şanlıurfa Müzesi'nde bulunan 4 veya 5. yüzyıl tarihli olması muhtemel "İsa mozaigi" de dikkat çekicidir (Resim 7). Bu mozaik, Urfa'da antik sanat geleneğinin Hıristiyanlığın kutsalını ifade etmek için kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

⁷⁶ Maniaci, *Comparative Oriental Manuscript Studies*, s. 263.

⁷⁷ Maja Kominko, "Paris Syr. 341 and its Illustrations", *Minorities: Legal, Cultural and Economic Perspectives, Continuity and change in the Mediterranean 6th-10th century, Studies in Late Antiquity and Early Islam*, Princeton 2015, s. 267.

Resim 4: Nusaybin Mozaïği, MS. 3. yy, Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesi (Gaziantep Müze Arşivinden, 2021).

Resim 5: Abgar Mozaïği, 234x278 cm Ölçülerinde, MS. 2. yy. Sonu veya 3. yy., Şanlıurfa, URL 3⁷⁸.

⁷⁸ Görsel için bkz. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/yazdir?948BC8C590D7802459ACFD02C3CFF4B9>, Erişim tarihi: 07.08.2021.

Resim 6: Orpheus Mozaïği, MS.194 yılı, Şanlıurfa Mozaik Müzesi, Özel bölümde, URL 4⁷⁹.

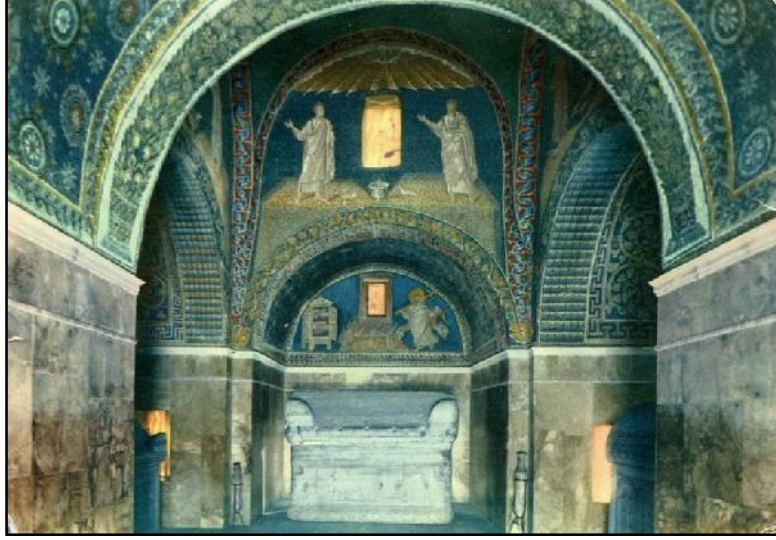
Resim 7: “İsa mozaïği” Şanlıurfa Müzesi, URL 5⁸⁰.

Doğu Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığın meşrulaştığı MS.313 tarihinden sonra kiliselerin süslenmesi meselesi ile ilgili tartışmalar daha da artmıştır. Kimisi, Tanrı'nın evi olan kiliselerde Kutsal Kitab'ın yasakladığı tasvirleri/resimleri ve paganistlerin putlarına benzeyen heykellerin bulunmasını doğru bulmazken (ki çoğunluk bu görüşteydi); kimisi de (Latin bölgesinde 6. yüzyılda yaşamış Papa Gregorius Magnus gibi) resimlerin, okuma yazma bilmeyenlere Kutsal

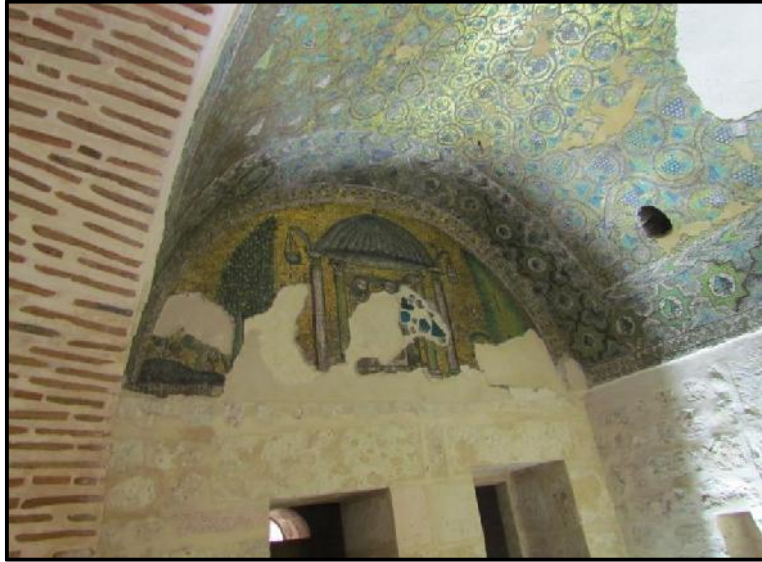
⁷⁹ Görsel için bkz. <https://www.ktb.gov.tr/yazdir?8DB4F4C6BD479F43E1B0605AF781D032>, Erişim tarihi: 05.08.2021.

⁸⁰ Görsel için bkz. <https://www.ktb.gov.tr/yazdir?8DB4F4C6BD479F43E1B0605AF781D032>, Erişim tarihi: 06.08.2021.

Kitab'ın mesajını/öğretisini öğretmeye yardımcı olacağını savunmuştur.⁸¹ İskenderiye ekolünün geleneğini devam ettiren Doğu Roma/Bizans Kilisesi resim yapmayı Hıristiyanlığın propagandası ve Kutsal Kitab'ın öğretilerinin açıklanması için bir araç olarak kullanmıştır. Bu nedenle özellikle dini mekânlar, fresk ve mozaik tekniğinde yapılmış resimlerle donatılmıştır (Resim 8).

Resim 8: Galla Placidia İç Mekândaki Mozaikler, 425-450 Yılları Arası, Roma/Bizans Dönemi, Ravenna, URL 6⁸².

Resim 9: Mor Gabriel Manastırındaki Büyük Kilisenin Sunak bölümündeki tonoz mozaikleri, 512 yılı, Midyat/Mardin (Kaplan Arşivi, 2019).

Bu dönemde, Hıristiyanlığın resmi lideri konumundaki Doğu Roma/Bizans'ta resim/sembol/simge/ikon, dini öğretileri temsil eden kutsallar olarak görülürken, Nusaybin

⁸¹ Ernst Hans Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, İstanbul 2017, s. 135.

⁸² Görsel için bkz. <https://www.flickr.com/photos/24736216@N07/6266918377>, Erişim tarihi: 07.08.2021.

Akademisi'nde öğrencilerin zanaatla/sanatla uğraşmalarının yasaklanması dikkat çekicidir. II. Nusaybin Akademisi, sanat yapmayı yasaklamakla İskenderiye Okulu'ndan ve dolayısıyla Roma Kilisesi'nden ayrı bir çizgiyi ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu perspektifte, Süryaniler için önemli olduğu bilinen akademinin, sanatı yasaklayan yaklaşımının Süryani Kilisesi'ne etkisinin olup olmadığı merak konusu olmaktadır. Konu araştırıldığında günümüzde bilinen Süryani kültür varlıkları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, incelenen örneklerde Süryani Kilisesi'nin belli noktalarda ve özellikle bazı dönemlerde sanatsal ürünlere izin verdiği görülmektedir. Örneğin; Mor Gabriel Manastırı'ndaki 512 tarihli Büyük Kilise'nin apsis bölümünün (Medbah) örtü sisteminde görülen Roma/Bizans tarzında yapılmış mozaikler dikkate değerdir (Resim 9). Bununla birlikte, Deyrulzafaran Manastırı'ndaki zemin mozaikleri, yine Deyrulzafaran Manastırı'ndaki 8. yüzyıl tarihli Mor Hananyo freski (Resim 10), Mor Stefanos Manastırı'ndaki fresk (tarihi tam olarak bilinmeyen yapının 6-9 yüzyıl tarihli olabileceği tahmin edilmektedir.) ile 6. ve 13. yüzyılları arasına tarihlenen resimli/resimsiz pek çok el yazmaları sayılabilen bazı örneklerdir. Bu örnekler dışında, Süryani Kiliselerinde mozaik ve fresk tekniğinde yapılmış resimler veya ikonalar bulunmamaktadır. Resim görebildiğimiz Süryani Kiliselerini münferit örnekler olarak değerlendirmek eksik kalacaktır. Çok fazla anıtsal duvar resmi barındıran kiliselerin bulunmaması, uzun tarihi süreçte yaşanan savaş ve yıkımlarla da açıklanabilir. Ancak, teolojik açıdan Süryani Kiliseleri incelendiğinde, dini öğretileri betimlemek için resme başvuran Batı kiliseleri veya Bizans Kiliselerinden farklı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu kiliselerdeki resimlerin varlığının nedeni; tarihsel konjonktürde gerçekleşen olay ve aktörler dikkate alınarak tarihi, teolojik ve siyasi gelişmeler üzerinden yapılacak detaylı bir araştırmayla daha net anlaşılacaktır.

Süryani Kilisesi 5. yüzyılda Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Bu bölünme İskenderiyeli Kyrillos⁸³ ile Mopsuestialı Theodore'un öğrencisi Süryani Nestur arasında çıkan Teolojik temelli tartışmanın derinleşmesi sonucu meydana gelmiştir.⁸⁴ Tartışmanın sonucunda Süryanilerin bağlı bulunduğu Antakya İlahiyat Okulu, Helenistik yönü bulunan İskenderiye İlahiyat Okuluyla birlikte hareket eden Roma ve Konstantinopolis Patriklerine bağlanmıştır.⁸⁵ Bu durum Süryanilerin merkezlerinden bir tanesi olan Urfa Akademisi'nin Batı Süryani Kilisesi (Yakubiler) olarak Antakya Okulu'na bağlı kalmasına ve Pers sınırında kalan Nesturi (Nesturian, Nasturi) Nusaybin Akademisi'nin de Doğu Süryani kesimi olarak ayrılmasına yol açmıştır. Böylece Batı

⁸³ İskenderiyeli Kyrillos'un (Cyril/Cyrrillus ö.444) ismi bazı kaynaklarda Kurilos olarak da geçmektedir bkz. Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, Cilt: I. Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1987, s.150.

⁸⁴ Nastur ve Kyrillos arasında derinleşen İsa'nın tabiatları üzerine yaşanan Kristolojik tartışmaların detaylı açıklaması için bkz. Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, s.115-119; Necla Kaplan, "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan", *Kadim Akademi SBD*, Mardin, 2021, s. 112-113.

⁸⁵ Hayes, *Urfa Akademisi*, s.167-168.

Süryani Kilisesi de Roma/Bizans Kiliselerinde olduğu gibi mozaik ve fresk tekniğinde yapılmış resimleri kiliselerinde kullanmayı sürdürmüştür. Dolayısıyla yukarıda sözü edilen resimli örneklerin Batı Süryani Kilisesi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Bu durumda, Nusaybin Akademisi'nin sanata yaklaşımının Doğu Süryani Kilisesi'ne tesir ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Resim 10: Deyrulzafaran Manastırı'ndaki 8. yüzyıl tarihli Mor Hananyo Freski ve Detay, Mardin (Kaplan Arşivi, 2019).

Hali hazırda sahip olduğumuz kısıtlı bilgiler, bize Doğu Süryani Kilisesinde Nesturilik görüşüne muhalif olan kesimlerin de olduğunu göstermektedir. Örneğin, Mopsuestialı Theodore'un Kutsal Kitab'ı yorumlama metodunu ve görüşünü savunan Nesturiliğe karşı olan Hnono'nun Nusaybin Okulu'nda öğretmenlik yapmasını anlatan kaynakta geçen; "*Uriğenis (Origene)'nin yazılarına 6. yüzyılın sonuna doğru Nusaybin Okulunda çok değer veriliyordu. Bu okulu 572 yılında yönetmeye başlayan Hadyabl (Adıyanoslu) Honon'nun öğretmenliği de bunun bir başka kanıtıdır. Nasturiler kendi öğretilerinin düşmanı olan Jüstinyen'e kin besliyorlardı, çünkü Jüstinyen V. Ekümenik Konsil'de diyofizitizm (Çift doğacılığın, Nasturiliğin) son temsilcilerini etkisiz hale getirecek olan aforoz kararları çıkarttı (553). Bu imparator Uriğenis'den (Origene) de aynı şekilde nefret ediyordu ve 542 yılında onun taraftarlarına karşı bir ferman çıkarttı. Nasturiler kendilerine bu kadar eziyet eden Jüstinyen'den öc almak amacıyla Uriğenis'e (Origene) özel bir ilgi göstermeye başladılar ve onun öğretisi yavaş yavaş okullarına girdi...*"⁸⁶ bilgi oldukça ilginçtir. Buradan 6. yüzyılda Nusaybin Akademisi'nde hâkim olan bakış açısını öğrenebiliyoruz. Eğer bu bilgiler doğruysa; 6. yüzyılda üretilmiş Süryanice yazılmış resimli kanonik İncil el yazmalarının⁸⁷ (Resim 3) tercih edilmesinin nedenini Nesturilik görüşünün zayıflamasına bağlamak, tartışmalı olsa bile, şuan

⁸⁶ Mşıha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, s.98, Dipnot: 51.

⁸⁷ 6. yüzyıl tarihli olduğu bilinen resimli Süryanice el yazmaları için bkz. Kaplan, "Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan", s.109-127.

için akla yatkın gelmektedir. Yine de bu görüşü net olarak ileri sürmek riskli olabilir. Konunun anlaşılmasını sağlayacak daha fazla örnek için araştırmaların detaylandırılması, konunun etraflıca ele alınması gerekmektedir. Elde edilecek yeni bilgi ve kanıtlar sayesinde, Nesturi Nusaybin Akademisi'nin Süryani Kilisesine etkisini sanat ürünleri üzerinden okumak daha da mümkün olacaktır.

Bunun yanı sıra, Bizans İmparatorluğu'nda 726-843 yılları arasında yaşanan; ikona ve resim yapmayı yasaklayan "İkonoklazm" hareketiyle Nesturiliğin bir ilgisi olup olmadığı da araştırılması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konular, çalışmanın kapsamını aşacağından ve ayrı bir araştırma konusu oluşturduğundan burada değinilmemiştir.

Günümüzde Süryani Kiliselerinde dini konulu tablolar ve kumaş üzerine baskı tekniğinde yapılmış çağdaş resimler kullanılmaktadır. Ancak bunlar, 18., 19 ve 20. yüzyıl tarihli olup, batılılaşma döneminin etkisinde meydana getirilmiş modern eserlerdir.⁸⁸

⁸⁸ Günümüzde Süryani Kiliselerinde görülen resim türleri ve örnekleri için bkz. Necla Kaplan, "Mardin Süryani Ortodoks Kiliselerindeki Resimler", *Uluslararası Orta Çağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları XXIII*, Trakya Üniversitesi e-yayımları, Edirne, 2021, s. 381 -395.

Sonuç

Sanata bakış açısını önemli ölçüde etkilediği düşünülen, Nesturiliğin teolojik yaklaşımını benimsemiş II. Nusaybin Akademisi, Geç Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar bir "ekol" olarak faaliyet göstermiştir. Yazmacılıktan, İncil tefsirine, ilahi okumadan (müzik) felsefeye kadar pek çok alanda eğitim vermiş Nusaybin Akademisi'nin kapsamının geniş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Akademi; ilahiyat müfredatına sahip, disiplinli ve katı kuralları olan, Hıristiyan inancına misyoner ve eğitmen yetiştirmek üzere faaliyetlerini yürütmeye çalışan bir kurum olmuştur.

Doğu Süryani Kilisesinin temsilcisi II. Nusaybin Akademisi, sanata yaklaşım bağlamında Batı Süryani Kilisesinden (Yakubi) ayrı bir çizgide yer almıştır. Günümüze gelen örneklerden anlaşılmaktadır ki Batı Süryani Kilisesi, Roma/Bizans Kiliselerinde hâkim olan Helenistik etkili sanat anlayışını sergileyen mozaik ve fresk tekniğinde yapılmış resimleri kullanmayı sürdürmüşlerdir. Buna karşın Doğu Süryani Kilisesi sanata daha temkinli hatta mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir, denilebilir.

Sonuç olarak; Kutsal Kitap'ın tefsiri meselesinde, Origen'in Alegorik yorum metodunu uygulayan İskenderiye Okulu'nun görüşlerine karşı olan yani Kutsal Kitap öğretilerinin verilmesinde imge, simge ve sembollerin kullanılmasını doğru bulmayan Mopsuestialı Theodore'un görüşünü benimseyen Nesturiliğin etkisi ile Paganizm ve Maniheizmle mücadele gibi nedenlerle II. Nusaybin Akademisi'nin sanattan uzak duran/sanata yasaklayan bir yaklaşım sergilediği ileri sürülebilir. Bu durumun, özellikle Doğu Süryani Kilisesinin sanata temkinli yaklaşmasında ve tüm sanatsal yeteneklerini el yazma üretme faaliyetlerinde göstermesinde etkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın, Süryani Kilisesinin sanata yaklaşımını ve bu yaklaşımı etkileyen dinamikleri ortaya koyacak yeni araştırmalar için bir başlangıç noktası oluşturması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Gabriel, *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu (MS. 325)*, Resim Matbaacılık, Mardin 1998.

AKYÜZ, Gabriel, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, Anadolu Ofset, İstanbul 2005.

ANASTOS, Milton, V., "Nestorius was Orthodox", *Dumbarton Oaks Papers*, C. 16, 1962, ss. 117-140, <https://www.jstor.org/stable/1291160>, Erişim tarihi: 22.12.2020.

ATİYA, Aziz Suryal, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi* (Çev. Nurettin Hiçyılmaz), Doz Yayınları, İstanbul 2005.

AYDIN, Fuat, "Antakya Hıristiyanlığı ve Hıristiyan Kredosunun Belirlenmesine Yol Açan Tartışmalardaki Rolü", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 11, Cilt 11, Sayı 2, Ankara 2016, ss. 83-108.

BAKIR, Abdulhalik ve ARABACI, Nuray, "Ortaçağ El-Cezire Bölgesinin Stratejik Şehri Nusaybin", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Cilt.10, 2018, ss. 36-59. SSN-2199-353X, Doi: 10.18299/cahij.197

BERNABÓ, Massimo, *Il Tetravangelo Di Rabbula (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, Plut. 1.56)*, L'illustrazione del Nuovo Testamento Nella Siria Del vi Secolo, Roma: Edizioni Di Storia e Letteratura, 2008.

BECKER, Adam, Howard, *Devotional Study: The School of Nisibis and the Development of "Scholastic" Culture in Late Antique Mesopotamia* The Faculty Of Philosophy of Princeton University, (Doktora Tezi), Princeton 2004.

BECKER, Adam, Howard, *Sources for the Study of the School of Nisibis* (Translated Texts for Historians 50), Liverpool University Press, Liverpool 2008.

BRIQUEL-CHATONNET Françoise ve DEBIÉ, Muriel, "Manuscripta Syriaca Des Sources de Première Main", *Cahiers D'Etudes Syriques* (4), Geuthner, Paris 2015, ss. 1-7.

BRIQUEL-CHATONNET Françoise, *Manuscripts Syriacques: Catalogue (Bibliothèque nationale)* France 1997, link:<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k229975f.image>, (Erişim Tarihi: 20.08.2020).

COCHRANE, Steve, "East Syrian Monasteries in the Ninth Century in Asia: A Force for", *Mission and Renewal International Bulletin of Missionary Research*, Vol. 38, No. 2, 2014, ss. 80-83.

ÇELİK, Mehmet, *Süryani Kilisesi Tarihi*, Cilt: I. Yaylacık Matbaası, İstanbul 1987.

DUYGU, Zafer ve AKALIN, Kutlu, *Kristolojiye Giriş*, Divan Kitap, İstanbul 2018.

DUYGU, Zafer, *Hıristiyanlık ve İmparatorluk: Geç Antikçağ'da Kilise-Devlet İlişkileri ve Kristoloji Paradigmaları*, Divan Kitap, İstanbul 2017.

GOMBRICH, Ernst Hans, *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2017.

GUIDI, Ignazio, “Gli Statuti della Scuola di Nisibi”, in *Giornale della Società Asiatica Italiana*, 4. Tipografia Della R. Accad. Dei Lincei Proprietà. Del Cav. Vincenzo Salviucci, Roma 1890, ss.165-195.

HARRINGTON, Linda, “Allegory”, *New Catholic Encyclopedia*, Cilt:1, Thomson&Gale, Detroit 2003, ss, 291-293.

HATCH, William Henry Paine, *An Album of Dated Syriac Manuscripts. Monumenta Palaeographica Vetera*, 2nd series. American Academy of Arts and Sciences, Boston 1946.

HAYES, E.R., *Urfa Akademisi* (Çev. Y. Günenç), Yaba Yayınları, İstanbul 2002.

IZDEBSKI, Adam, “Cultural contacts between the superpowers of Late Antiquity: the Syriac School of Nisibis and the transmission of Greek educational experience to the Persian Empire”, *Cultures in motion. Studies in the medieval and early modern periods*, Jagiellonian University Press, 2014. ss.185-204.

IZDEBSKI, Adam, “The School of Nisibis: an ancient religious community?”, *Orientalia Christiana Cracoviensia* 2, 2010, ss. 67- 72 DOI:10.15633/ochc.1013.

KAÇAR, Turhan, *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

KAPLAN, Necla, “Mardin Süryani Ortodoks Kiliselerindeki Resimler”, *Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları XXIII*, Trakya Üniversitesi e-yayınları, Edirne, 2021, ss.381-395.

KAPLAN, Necla, “Süryani Yazım Merkezi Olarak Urfa'nın (Edessa) Önemi ve El Yazmaları (2.-13. yy)”, *International Archeology, Art History And Cultural Heritage Congress*, Kasım 13-14, Adana 2021, ss.326-343.

KAPLAN, Necla, “Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan”, *Kadim Akademi SBD*, Mardin 2021, ss. 109-127.

KESER-KAYAALP, Elif ve ERDOĞAN, “Nihat The cathedral complex at Nisibis” *Anatolian Studies*, 63, 2013, ss. 137-154.

KOMINKO, Maja, “Paris Syr. 341 and its Illustrations”, *Minorities: Legal, Cultural and Economic Perspectives, Continuity and change in the Mediterranean 6th-10th century, Studies in Late Antiquity and Early Islam* (R. Hoyland ed.), Princeton 2015, ss. 259-290.

KÜTÜK, Ahmet, “Nusaybinli Aziz Yakub ve Nusaybin Şehrinin Manevi Savunması (M.S. 338-350)”, *Mukaddime*, Sayı: 5, Mardin 2012, ss.1-24.

KÜTÜK, Ahmet, *Nisibis (Nusaybin) (Kadim Bir Şehrin Hikâyesi)*, Divan Kitap, İstanbul 2018.

LAFLI, Ergün, “Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları”, *Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri*, Ankara 2009, ss.17- 40.

MALİK, Gorgis David, *Süryanilerin Tarihi* (Çev. Vedii İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul 2012.

MANİACI, Marilena, “Syriac codicology”, *Comparative Oriental Manuscript Studies*. (A. Bausi General Ed.) COMST, 2015, ss. 252-266.

MŞİHA Zha, *Erbil Vakayinamesi* (Çev. Erol Sever), Yaba Yayınları, İstanbul 2002.

ÖZBEK, Hatice, *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloglanması*, Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Mardin 2019.

ROMPAY, Lucas Van, “Aba I”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, The Syriac Institute Gorgias Press, Beth Mardutho 2011, ss.1.

SCHER, Addai, “Notice sur les Manuscrits Syriaques et Arabes Conservés dans la Bibliothèque de l'évêché Chaldéen de Mardin”, *Revue des Bibliothèques* 18,1908, ss.64-95.

SİVRİOĞLU, Ulaş Töre, “Sāsāni İmparatorluğu Döneminde İran, Mezopotamya ve Kafkasya'da Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:3/Sayı:10, 2016, ss. 24-87.

SKJÆRVØ, Prods Oktor, “An Introduction to Manicheism”, *Early Iranian Civilizations* 103, s. 42. 2006, ss. 1-64, <https://docplayer.net/30138115-Prods-oktor-skjaervo-an-introduction-to-manicheism.html> (Erişim tarihi: 20.06.2016).

STUART, Marion, B.D. (Ed.), *Aziz Argin'in Yaşamı*, Anadolu Ofset, İstanbul 2013.

ŞER, Adday. *Nusaybin akademisi*, (Çev. Nesim Doru), Yaba Yayınları, İstanbul 2006.

ŞER, Adday. *Sürt Vekâyinamesi-Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi* (Çev. Celal Kabadayı), Yaba Yayınları, İstanbul 2010.

TARAKÇI, Muhammet, "Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, Bursa 2010, ss. 183-213.

TARAKÇI, Muhammet. "Nestorius ve kristolojisi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), Bursa 2010, ss. 215-241.

TIEFENBACH, Hanspeter, *Anadolu'nun Azizleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012.

VÖÖBS, Arthur, *The Statutes of the School of Nisibis*, Estonian Theological Society in Exile, Stockholm 1961.

WRIGHT, William, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, Part II, British Museum, Londra 1870-1872.

WRIGHT, William, *Catalogue of the Syriac Manuscripts Preserved in the Library of the University of Cambridge*, Cambridge 1901.

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : E-61509119-050.01.04-
Konu : Senato Kararı

AKADEMİK YAYIN KURULUNA

Üniversitemizin 28 Aralık 2020 tarihli ve 18 nolu toplantısında alınan 05 sayılı Senato Kararı yazımız ekinde gönderilmiştir.
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Öğr.Gör. Ömer Murat ÖTER
Genel Sekreter V.

Ek:Senato Kararı (1 sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BENF3U1UE Pin Kodu :26422

Belge Takip Adresi : https://ebys.artuklu.edu.tr/enVision/Validate_Doc.aspx?V=BE8R3U1UR

Adres:Mardin Artuklu Üniversitesi, Yenişehir Yerleşkesi Diyarbakır Yolu üzeri PK.47200
Artuklu/Mardin
Telefon:4822134002 Faks:4822134004
Web:www.artuklu.edu.tr

Bilgi için: Abdurrahman Dalar
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Dok. No: MAU-FRM-01-KARARLAR/01

İlk Düz. Tar.:
02/01/2020

Rev. No/Tar.:
00/...

Sayfa: 1/1

SENATO KARARI

OTURUM YILI	OTURUM SAYISI	OTURUM TARİHİ	OTURUM SAATİ
2020	18	28.12.2020	16:00

Üniversitemiz Senatosu, Rektör Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR'ın Başkanlığı'nda online olarak toplanarak aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 5:

Mardin Artuklu üniversitesi Yayınevi'nin, halen 62 adet olan yayınlarından ekteki listede yer alan 27'sinin Türkçe dışındaki çeşitli yabancı dillerde yayımlanmış olması nedeniyle 27.06.2018 tarih ve 30461 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği'nin 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (1) bendinde yer alan "*Tanınmış uluslararası yayınevi: En az beş yıldır uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten, Türkçe dışındaki dillerde aynı alanda farklı yazarlara ait en az yirmi kitap yayımlamış ve yükseköğretim kurumu senatosunun kararıyla alanında etkinliği ve saygınlığı kabul edilen yayınevini,*" hükmü doğrultusunda "*Tanınmış Uluslararası Yayınevi*" olarak kabul edilmesi oy çokluğu ile kabul edildi.

ASLI GİBİDİR
Öğr. Gör. Ömer Murat ÖTER
Genel Sekreter V.
Raportör